

Krešimir Kužić

GDJE JE I KAD TOMA ARHIĐAKON DOŽIVIO HRVATSKA
VJEROVANJA VEZANA ZA POMRČINU MJESECA –
DOPRINOS INTERDISCIPLINARNOJ METODI
ISTRAŽIVANJA

Krešimir Kužić

Glavni stožer Hrvatske vojske
Zagreb

UDK 930.1-05(497.5Split)"12"Toma Arhiđakon:521:81
94(497.5)"04/14":2-853.5

Stručni rad
Primljeno: 9.4.2004.
Prihvaćeno: 19.5.2004.

Autor daje datacije i druge karakteristike dviju pomrčina Mjeseca te postavlja hipotezu lokacija na kojima je Toma Arhiđakon nazočio hrvatskom srednjovjekovnom običaju i magijskom vjerovanju vezanom za pomrčine Mjeseca.

Ključne riječi: srednji vijek, Toma Arhiđakon, pomrčina mjeseca, Knin, Kaštela, praznovjerje

Najvažnije pisano djelo hrvatskoga zrelog srednjeg vijeka, *Historia Salonitana*, ostavština je Tome Arhiđakona, osobe neshvaćene već od suvremenika, ali počesto ocrnjene i od starijih hrvatskih povjesnika.¹ Osim dragocjenih podataka za razdoblje hrvatske narodne dinastije, prenesenih iz isprava, te obilja ponekad filigranski opisanih, osobno doživljenih događaja na lokalnoj i državnoj razini svog doba, Toma nam je ostavio i zapise koji su svrstani u "zametke etnološke misli".² Indirektno se dokazao i kao odličan poznavalac pomorske i vojne terminologije a, naposljetku, pokazao je i natprosječan interes za astronomska zbivanja. U ovom posljednjem ističu se njegovi opisi pomrčina Sunca iz 1239. i 1241. godine.³ O tim njegovim zapažanjima pisalo je nekoliko autora od kojih se ističu dva: M. D. Grmek i J. L. Simovljević.⁴

¹ Kerubin Šegvić, *Toma Splitski – državnik i pisac – 1200.-1268. – njegov život i djelo*, Zagreb, 1927., str. 7, 63; Ivan Ostojić, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb, 1975., str. 51-54; Mirjana Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon i njegovo djelo – Rano doba hrvatske povijesti*, Jastrebarsko, 2002., str. 39, 205, 305, 346.

² Isto, str. 301.

³ Thomas Archidiaconus, *Historia Salonitana*, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 26, Zagreb, 1894. (dalje: Thomas), str. 121, 122, 139, 140; Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon*, str. 302, 334; Krešimir Kužić, *Hrvati i križari*, Zagreb, 2003., str. 95.; Krešimir Kužić, *Kojim brodom su 1217. godine preveženi križari kralja Andrije II? (u tisku)*; Vjerojatno je prva znanja o astronomiji stekao tijekom svog studija u Bologni, što bi značilo da je osim prava slušao i *quadrivium*.

⁴ Mirko Dražen Grmek, *Srednjovjekovne zabilješke o astronomskim pojavama u Hrvatskoj*, *Almanah Bošković*, Zagreb, 1954.; J. L. Simovljević, *Analiza zapisa iz "Splitske istorije" o pomračenjima Sunca*, *Glas SANU* 263, Odeljenje prirodno-matematičkih nauka, n.s. 28. (1966.); Vidi također: Žarko Dadić, *Egzaktne znanosti hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb, 1991., str. 66-67.

Za razliku od točno datiranih Sunčevih pomrčina Toma nije ostavio nikakav izravan podatak o istovrsnom fenomenu za Mjesec. To je utoliko zanimljivije kad se zna da se pomrčine Mjeseca mogu dogoditi i dva puta svake godine, a osim toga, one su vidljive s cijele strane Zemljine kugle na kojoj je u to vrijeme noć, a ne samo u relativno uskom pojasu sjene koji pravi Mjesec za danjeg svjetla na zemljinoj površini koja se okreće od zapada prema istoku. Pomrčine Mjeseca mogu trajati do dva sata, a događaju se isključivo u doba uštapa – što samo po sebi pojačava dojam.⁵ Međutim, da je Toma ipak bio svjedokom pomrčine Mjeseca, posredno govore redci u VII. poglavlju, u kojima opisuje kako Hrvati lupajući po metalnim predmetima za vrijeme pomrčine Mjeseca, vjeruju da tjeraju zle duhove koji ga proždiru.⁶

Kad i gdje je Toma mogao biti nazočan tim običajima? Prema podacima iz *Historije Salonitane* nudi se nekoliko datuma. Ponajprije se nameću kao izgledni oni dani koje je proveo 1244. i 1261. putujući kroz Hrvatsku u Ugarsku, ili 1262. do Bihaća. Također treba uzeti u obzir i onih nekoliko dana koje je Toma proveo u nekom selu u blizini Splita dok je kralj Konrad boravio u Splitu 1251. godine.⁷ Valja razmotriti i razdoblja za koja znamo iz drugih dokumenata, prema kojima se može pretpostaviti da je Toma boravio među Hrvatima. Ponajprije su brojni njegovi dolasci u Trogir, koje možemo točno datirati prema tamo nastalim dokumentima.⁸ Ostaje upitno je li bio barem još jednom na tom prostoru – prilikom višednevne opsade i osvajanja Ostroga 1226. godine. Iako živ i slikovit opis nemilosrdnog obračuna dopušta tu mogućnost, ništa manje nije uvjerljiva ni varijanta da je sve to čuo od izravnih sudionika, po njihovu povratku u Split.⁹ Redak o navici nadbiskupa Rogerija da u njegovoj pratnji tijekom obilaska dijeceze budu i kanonici, može također dati temelja za pretpostavku da je i Toma u nekoj od tih prigoda mogao pribivati spomenutim običajima.¹⁰ Kako pak o tome nema spomena, u ovom slučaju sve ostavljam na razini hipoteze.

1. Dakle, prvo putovanje u Ugarsku Toma je poduzeo 1244. godine – prema mišljenju Matijević-Sokol na jesen, poslije burnih zbivanja u srpnju iste godine.¹¹ Te su godine

⁵ Vladis Vujnović, *Astronomija 1*, Zagreb, 1989., str. 151-152, 154; U razdoblju od 1222. do 1268. dogodilo se 117 pomrčina Mjeseca. Vidi: *Redshift 3*, CD Rom, Dorling-Kindersley, Maris Multimedia, Events, Eclipses.

⁶ Thomas, str. 25 – cap. *Qualiter Salona capta est*; Ante Škobalj, *Obredne gomile*, Sv. Križ na Čiovu, 1970., str. 231, 494.

⁷ Thomas, str. 200, 206, 210-211.

⁸ Znamo za posjet oko 20. siječnja 1238., 3. veljače 1248., 21. lipnja 1266. Vidi: Tadija Smičiklas *et al.*, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 2-18, Zagreb, 1904.-1990. (dalje: CD), sv. 4, str. 47, 337; CD 5, str. 382. O putovanjima u svezi sa sporom Šibenčana s trogirskim biskupima možemo samo nagađati. Vidi: CD 4, str. 551; CD 5, str. 162; Ivan Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. 1-2, Split, 1979., sv. 1, str. 217.

⁹ Thomas, str. 104-105; Vidi također: M. Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon*, str. 210. Od dvije pomrčine Mjeseca te godine, u našim krajevima vidljiva je bila ona u noći s 13. na 14. veljače. Vidi: *Redshift 3*, Events, Eclipses.

¹⁰ Thomas, str. 205.

¹¹ M. Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon*, str. 222-224.

bile dvije pomrčine Mjeseca, ali u obzir dolazi ona 19. kolovoza. Ulazak u polusjenu počeo je u 16:02, u sjenu u 16:59, izlazak iz sjene u 18:37, te iz polusjene u 19:34 sata (sva vremena su UT).¹²

2. Drugo putovanje, na dvor kralja Bele IV., Toma je obavio 1261. poslije ljetnih sukoba Splitskana s kraljicom Marijom.¹³ No na nijednu od dviju pomrčina Mjeseca te godine ne možemo računati zbog toga što su se dogodile, po lokalnom vremenu, u podnevnim satima.¹⁴
3. Treće Tomino putovanje uslijedilo je već tijekom Velikog tjedna sljedeće, 1262. godine, ali samo do Bihaća, zato što je tamo boravio kralj Bela IV. s kraljicom Marijom.¹⁵ Te godine pomrčina se dogodila dvaput, ali bi nama odgovarala prva, od 7. ožujka. Ulazak u polusjenu počeo je u 15:13, u sjenu u 16:16, izlazak iz sjene u 18:00, te iz polusjene u 19:03 sata (sva vremena su UT).¹⁶ Budući da je Uskrs te godine pao na 9. travnja,¹⁷ razdoblje korizme, odnosno četrdesetnice, obuhvaća datum spomenutoga prirodnog fenomena, ali kako je Toma predao taoce na sam dan Uskrsa, teško je pronaći razlog trajanja putovanja u Bihać od 33 dana, pa stoga i ta pomrčina otpada.¹⁸
4. Njemački kralj Konrad IV., ploveći na Siciliju, zaustavio se u Splitu zbog nepovoljnog vjetera – prema Šegviću u siječnju 1252., dok je Matijević-Sokol navela samo odlazak kralja iz Njemačke u listopadu 1251. Prije nego je kralj pristao, Toma je otišao u neimenovano selo gdje je pričekao dok kralj isplovi iz splitske luke.¹⁹ Ako uzmemo u obzir jesen 1251. i zimu 1252., dobit ćemo podatke za dvije pomrčine, ali nijednu nećemo moći povezati s Tomininim boravkom u selu jer je jedna bila početkom listopada, a druga krajem ožujka.²⁰

¹² Th. von Oppolzer, *Canon der Finsternisse*, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften – Mathematisch-naturwissenschaftliche Classe, sv. 52, Beč, 1887., str. 362; J. Schroeter, *Spezieller Canon der zentralen Sonnen- und Mondfinsternisse, welche innerhalb des Zeitraums von 600 bis 1800 n. Chr. in Europa sichtbar waren*, Kristiania, 1923.; *Redshift 3*, Events, Eclipses. Engleska kratica UT znači svjetsko vrijeme, a to je srednje Sunčevo vrijeme na griničkom meridijanu. Za naš 16. meridijan dodali bismo otprilike još 64 minute. Vidi: Vujnović, *Astronomija*, str. 85.

¹³ Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon*, str. 229.

¹⁴ Th. von Oppolzer, *Canon*, str. 363; *Redshift 3*, Events, Eclipses: 18. ožujka i 10. rujna.

¹⁵ M. Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon*, str. 230.

¹⁶ Th. von Oppolzer, *Canon*, str. 363; *Redshift 3*, Events, Eclipses. Pomrčina je zabilježena i u jednom ljetopisu. Vidi: *Annales chronica et gesta aevi Salici*, Monumenta Germaniae historica, Scriptores, sv. 9, Hannover, 1851., str. 645: *Continuatio sancrucensis secunda - 1262. Hoc anno (...) Facta est bis eclipsis lune; prima eclipsis facta est in quadragesima post ortum lune, cum adhuc parum diei superesset ...*

¹⁷ Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, Zagreb, 1985., str. 225.

¹⁸ Unatoč tome što je trebalo prevaliti udaljenost veću od 110 km koliko leži Bihać od Knina, ako se koristi put dolinom Butišnice i Une preko Rmnja.

¹⁹ Thomas, str. 206; Šegvić, *Toma Splitskanin*, str. 114; Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon*, str. 228. Neimenovano selo moglo je biti Sućurac ili Prosik.

²⁰ Th. von Oppolzer, *Canon*, str. 363; *Redshift 3*, Events, Eclipses: 1. listopada i 27. ožujka.

5. Tomina putovanja u Trogir 1238. i 1248. također nisu bila u doba neke od pomrčina tih godina, ali je trećem putovanju (prije) 21. lipnja 1266. prethodila pomrčina Mjeseca od 19. lipnja. Ulazak u umbru počeo je u 01:36, u sjenu u 02:44, a izlazak iz sjene u 04:19, te iz umbre u 05:26 sata (sva vremena su UT).²¹

Prema činjenicama iz navedenih primjera proizlazi da je najviše vjerojatno da je Toma mogao biti nazočan pomrčinama od 19. kolovoza 1244. i 19. lipnja 1266. Kao sljedeći korak valjalo bi pokušati postaviti tezu o preciznijoj lokaciji na kojoj je dobio motiv da opiše to specifično hrvatsko magijsko vjerovanje.

Kao što smo vidjeli, dva njegova putovanja bila su u smjeru Ugarske, a jedno sjeverne Hrvatske. Za ono, pa i kasnije doba bilo je uobičajeno da se ide preko Knina. Mnoštvo je primjera da su se pojedinci, skupine ili cijele vojske koristile tim putnim smjerom kao najlakšom vezom između Jadrana i Panonije. Osim toga, Toma kao arhiđakon splitskog Kaptola imao je još nekoliko razumljivih razloga da putuje baš preko Knina. To su bili prvenstveno posjedi Splitske nadbiskupije smješteni na tom putu. Prvi je njezin posjed u Zmini, tj. današnjem Muću, koji je Nadbiskupija posjedovala prema Zvonimirovoj darovnici i potvrdama ugarskih Arpadovića.²² Ako uzmemo u obzir i uobičajenu prosječnu brzinu kretanja od pedesetak kilometara na dan, koju potkrjepljujemo primjerima, doći ćemo do zaključka da je Tomi do Knina trebalo dva dana putovanja, s noćenjem u Muću Gornjem, odnosno Zmini.²³ Kad je drugi dan bio nadomak Knina, Toma je mogao birati smještaj na tri lokacije. Jedna je gostinjac kod crkve sv. Marije u Kosovu, bivše katedrale hrvatskog biskupa. Nadalje, mogao je biti ugošćen i u bivšem benediktinskom samostanu sv. Bartula na Kapitolu, tada već sjedištu kninskog biskupa. I treće, što je zbog okolnosti najmanje vjerojatno, mogao je odsjesti i u kninskoj tvrđavi.²⁴

²¹ Th. von Oppolzer, *Canon*, str. 363; *Redshift 3*, Events, Eclipses.

²² CD 2, str. 166-167, 193, 251; CD 18, str. 265; Nikola Jakšić, O katedralama hrvatske i kninske biskupije, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 27, *Razdio povijesnih znanosti*, sv. 14, Zadar, 1988., str. 124.

²³ Kralj Andrija II. putovao je 7-8 dana od Zagreba do Splita (1217.). Vidi: Kužić, *Hrvati i križari*, str. 261-262. Glasnik je putovao 8-9 dana od ugarskog Višegrada do Trogira, i isto toliko natrag (1367.). Glasnik je putovao tri dana od Zadra do Trogira (1373.). Vidi: Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, sv. 1, str. 632-633, 659-660. Putovanje od Trogira do Zadra od pet dana (1386.). Glasnik je putovao od Docca kod Nina do Trogira tri dana (1387.). Jedan dan hoda od Trogira do utvrde Varčići (Bračević?) (1421.). Vidi: Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, sv. 2, str. 730, 735, 951. U svezi s putovanjem iz 1386., vidi: Ferdo Šišić, *Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga*, *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva*, sv. 6, Zagreb, 1904., str. 10; Osim toga: vijest o smrti kralja Tvrtka došla je iz srednje Bosne do Zadra za 5 dana (1391.). Putovanje od Zadra do Šibenika od dva dana. Putovanje od Trogira do Zadra od četiri dana (1400.). Isto, str. 15, 29, 31. Uočljive su razlike između trajanja putovanja jednoga glasnika i običnih putnika. Vidi također: Lovorka Čoralčić, *Put, putnici, putovanja. Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*, Zagreb, 1997., str. 96-97.

²⁴ Budući da je Tomina zadaća 1262. godine bila da ishodi kraljevo odobrenje za puštanje splitskih talaca iz kninske tvrđave, mogao je on odsjesti i u samoj tvrđavi ili u podgrađu. Poznato je postojanje palače kninske utvrde, iako ne znamo vrijeme njezina nastanka. Vidi: Stipe Gunjača, *Tiniensia archaeologica-historica-topographica II*, *Starohrvatska prosvjeta*, III. ser., sv. 7, Zagreb, 1960., str. 32-33; Mladen Ančić, *Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 38, Zadar, 1996., str. 62.

Može se postaviti i pitanje, osobito za putovanje iz 1244., u kakvu stanju su bili navedeni crkveni objekti i jesu li uopće mogli poslužiti kao gostinjski za putnike, s obzirom na jednomjesečni boravak mongolske vojske na prostoru današnje srednje Dalmacije 1242. godine. Nakon nemilosrdnih pustošenja u Ugarskoj, zacijelo Mongoli nisu bili ništa obazriviji ni u kninskoj okolici.²⁵ Tu se i krije objašnjenje razloga gradnje nove "veličanstvene" katedrale dovršene u doba biskupa Nikole.²⁶

Da vidimo što znamo o činjenicama u slučaju Trogira. Do te, Splitu susjedne komune udaljene oko 27 km kopnom, put ga je vodio preko solinskog Otoka, pa kroz prostor današnjih Kaštela. Tamo su bile nadbiskupske *ville Sudzuraz*, a dalje prema zapadu posjed splitskih benediktinki s gospodarskom zgradom kod crkve sv. Kuzme i Damjana.²⁷ Sljedeća stambena građevina na putu bio je gostinjac i odmorište pokraj crkve sv. Petra od Klobučca, gdje je bilo i pristanište.²⁸ S obzirom na to da je Trogir i Split povezivala stara rimska cesta koja je išla uz more, onda mjesto Tomina prenočišta treba tražiti u tim dvjema građevinama.²⁹ U konačnici valja iznijeti i temu spora kojemu je Toma bio nazočan u Trogiru, a koji bi dodatno govorio u korist teze da je Toma rečeni običaj vidio na prostoru današnjih Kaštela. Naime, u Trogir je bio pozvan da izmiri biskupa Kolumbana s građanima. Kad je grad biskupu dao zemljište između Resnika i Divulja kao naknadu za desetinu, moguće je da je Toma pribivao utvrđivanju granica posjeda, pa je proveo nekoliko dana kod Sv. Petra koji je bliži zemljištu nego Trogir.³⁰

Svakako valja razmotriti i pitanje samih protagonista tog običaja. Nije naime nimalo vjerojatno da je Tomu bilo koja od noći s pomrčinom uhvatila izvan nekoga naseljenog mjesta ili svratišta. On je, s obzirom na vrijeme, trebao biti na mjestu svog prenočišta, a s druge strane, u blizini je trebalo biti neko hrvatsko naselje, tj. *villa, pagus, vicus* ili *viculus*, pa makar se radilo samo o nekoliko kuća. Pretpostavimo li da je bio u kninskom podgrađu, onda mu ljudi nije trebalo manjkati. Ni u slučaju da je bio kod Sv. Bartula na Kapitulju, nije bio previše udaljen od tamošnjih sela: *Topolie*,³¹ Kovačić i Kninsko Polje.³² Za Sv. Mariju u selu Kosovu već se u Zvonimirovoj povelji govori da je ... *in villa regali, quo in loco*

²⁵ Josip Ante Soldo, Provala Tatara u Hrvatsku, *Historijski zbornik*, sv. 21-22, Zagreb, 1969., str. 385-388. Prihvatljivije mi izgleda mišljenje da su Mongoli odabrali Cetinu za bazu svojih prodora, jer je tamošnje polje prikladnije za smještaj konjaničke vojske nego okolica Knina.

²⁶ N. Jakšić, O katedralama, str. 125-126.

²⁷ CD 18, str. 259.; Vjeko Omašić, *Povijest Kaštela*, Split, 1986., str. 44, 47. Iako pojam "ville" uzimam iz isprave iz 1397., vjerujem da smještaj naselja nije bio drugačiji ni 130 godina prije.

²⁸ Tu je 1251. godine "multis diebus" proveo kralj Bela IV. Vidi: Thomas, str. 207; Ivo Babić, *Prostor između Trogira i Splita*, Split, 1984., str. 85-86; V. Omašić, *Povijest*, str. 101.

²⁹ CD 18, str. 258.-263.; I. Babić, *Prostor*, str. 49, 77.

³⁰ CD 5, str. 383.

³¹ Miha Madijev de Barbazanis, Incipit historia edita per Micam Madii de Barbazanis, *Programma dell' I. R. ginnasio superiore di prima classe in Zara*, sv. 22, Zadar, 1878., str. 53.

³² Franjo Smiljanić, Građa za povijesnu topografiju kninsko-drniškoga kraja u srednjem vijeku, *Arheološka istraživanja u Kninu i Kninskoj krajini*, Zagreb, 1992., str. 56. Za Kovačić i Kninsko Polje nisu poznata onodobna imena.

*iam dicta ecclesia sancte Marie sita uidetur ...*³³ Isto vrijedi i za prostor između Splita i Trogira, gdje su se nizali zaseoci od Prosika podno Mosora do Babe podno Trećanice. Da je bilo i neko »selo« pokraj crkve sv. Petra, znamo iz kasnije isprave.³⁴

Zašto Toma nije nijedan od tih fenomena posebno istaknuo? Vjerojatno se odgovor krije u činjenici njihove relativne brojnosti, pa nije htio višestrukim navođenjem opterećivati cijeli tekst – manje je moguće da nije ni zapamtio točne vremenske odrednice pomrčina, što bismo temeljili na tezi da je djelo pisao u posljednjim godinama života.³⁵ Međutim, možda je Toma to načinio baš namjerno kako bi mu ta epizoda s hrvatskim običajima poslužila u njegovu etimologiziranju i shvaćanju etnogeneze Hrvata. Ovaj zgodan slučaj koincidencije omogućio mu je povezivanje suvremenih Hrvata s antičkim Kuretima i Koribantima, a time je ujedno iskoristio prigodu da ovjekovječi svoje poznavanje klasičnih latinskih autora, Lukana i Vergilija. Sve skupa išlo bi u prilog Gunjačine teze da je Toma unutar svoga starijega koncepta, odnosno *Historie salonitanorum pontificum*, interpolirao pojedine odlomke, a u našem slučaju – u istoimeno sedmo poglavlje, koje opisuje propast Salone, ... *Gothorum tempore ...* – umetnuo je običaj Hrvata vezan za pomrčinu Mjeseca doživljen u svoje doba, u 13. stoljeću.³⁶ S etnološkoga gledišta, prava je šteta što nije hrvatskim običajima posvetio više prostora – barem pola onoga što je dao Mongolima.³⁷

³³ Jakov Stipišić–Miljen Šamšalović, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 1, Zagreb, 1967., str. 170; N. Jakšić, *O katedralama*, str. 130.

³⁴ V. Omašić, *Povijest*, str. 27-106. Posebno str. 103.

³⁵ Poznavajući njegovu pedantnost, možemo shvatiti izbjegavanje konkretnog opisa bez točnog navođenja datuma. Vidi: K. Šegvić, *Toma Splitsanin*, str. 156-157.

³⁶ Stipe Gunjača, *Historia salonitana maior*, *Rad JAZU*, sv. 283, Zagreb, 1951., str. 221-223, 225; Nada Klaić, *Historia salonitana maior*, Posebna izdanja SANU, knj. CCCXCIX, Odeljenje društvenih nauka, knj. 55., Beograd 1967., str. 88-89; M. Matijević-Sokol, *Toma Arhidakon*, str. 336-337. O asimilaciji, odnosno ostacima antičkog stanovništva vidi: Željko Rapanić, *Prilog proučavanju kontinuiteta naseljenosti u salonitanskom ageru u ranom srednjem vijeku*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, sv. 74, Split, 1980., str. 189-217; *Etnogeneza Hrvata*, uredio Neven Budak, Zagreb 1995.

³⁷ Thomas, str. 168-171, 174; baš u tom kontekstu dao je još jednu crticu o Hrvatima: ... *Spalatenses autem non eos* (Mongole – primj. a.) *a principio cognoscentes et credentes eos esse Chroatas ...*, što bi dalo temelja za još neke analize, o kojima ćemo govoriti na drugom mjestu.

Krešimir Kužić

**Wo und wann hat Thomas Archidiakon den kroatischen Aberglauben
beziehend auf Mondfinsternis erlebt? – Ein Beitrag zur interdisziplinäre
Methode der Forschung**

Zusammenfassung

Der Splitter Thomas Archidiakon (1200-1268) ist der Autor von dem wertvollsten Chronik des kroatischen Mittelalter. Außer einer Menge von Beschreibungen der Staats-, Orts- und Kirch- enereignisse, hat Thomas auch die astronomische Phänomene notiert. Es handelt sich um die Sonnenfinsternisse aus den J. 1239 und 1241. Merkwürdigerweise gibt es in seinem Werk keine datierte Mondfinsternis, aber es ist eine Notiz über den kroatischen Aberglauben beziehend auf Mondfinsternis vorhanden. Als eine Vertrauensperson, nicht nur von seinen Mitbürgern, sondern auch von den Päpsten, war er eine Reihe von Diplomatischen- und Friedensreisen angetreten, als zum Beispiel: in J. 1244, 1261, 1262, 1266, usw. Während einem unter den Reisen war Thomas anwesend der interessanten Sitte der Kroaten. Im Laufe des Mondfinsternis glaubten sie daran, die freßgierige Dämonen von dem Mond durch das lärmende Schlagen in Metallgeschirr wegzutreiben. Nach dem Itinerar und der Finsterniszeit drängen es sich zwei mögliche Ereignis- stellen. In der Nähe von Knin - während der ersten Finsternis am 19. August 1244, und in den heutigen Kaštela - während der zweiten Finsternis am 19. Juni 1266.

Schlüsselwörter: Mittelalter, Thomas Archidiakon, Mondfinsternis, Knin, Kaštela, Aber- glauben